

Východiska a vývoj avantgardní architektury v ČSR a SSSR.

Ing. arch. Ekaterina Topkasova
školitel: prof. Ing. arch. Vladimír Šlapeta, DrSc.
Ústav teorie, FA VUT v Brně

Příspěvek se věnuje vývoji avantgardní architektury v demokratickém Československu a socialistickém Rusku. Důraz se klade na komparativní analýzu architektur dvou států: sociopolitických východisek, tvůrčích impulzů a vlivu politické ideologie.

Klíčová slova: avantgardní architektura, Rusko, Československo.

Background and development of the avant-garde architecture in Czechoslovakia and USSR.

The research paper presents the development of avant-garde architecture in the democratic Czechoslovakia and the socialist Russia. The article emphasizes a comparative analysis between the architecture of two states: the socio-political foundations, the creative impulses and the influence of the political ideology.

Keywords: avant-garde architecture, Russia, Czechoslovakia.

1 Sociopolitické podmínky vzniku avantgardní architektury v ČSR a SSSR.

Nový směr v architektuře je často spojen s politickým, ekonomickým a sociálním zaměřením státu a odpovídá vkusům vládnoucí vrstvy. Nový proud se může zakládat jak na národních tradicích země, tak je i popírat. Události meziválečného období v dějinách československého a ruského státu přinesly převrat ve všech oblastech života, a proto architekturu lze posuzovat jen v souvislostech s těmito radikálními změnami.

Konec první světové války vedl k ustanovení nového politického uspořádání světa a vzniku nových nezávislých států: Československa a Sovětského svazu.

Politický vztah Čechů a Slováků byl založen na příbuzenství dvou národností v jazyce, náboženství a kultuře. 28. října 1918 bylo vyhlášeno nezávislé Československo. V čele státu stanuli prezident T. G. Masaryk, ministr zahraničí

Edvard Beneš a další. Základem republiky se stalo území Čech, Moravy, Slezska, Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Pod vedením Masaryka, který byl prezidentem v letech 1918 až 1935, se Československo stalo stabilní parlamentní demokracií a průmyslově nejvyspělejší zemí střední a východní Evropy. Po nástupu Adolfa Hitlera k moci v roce 1933 se významné německé menšiny v Sudetech začaly přiklánět k Hitlerovu národnímu socialismu. S tichým souhlasem Británie a Francie Hitler anektoval německy mluvící sudetské oblasti Československa v roce 1938. V roce 1939 Německo obsadilo zbývající území, vznikl tak Protektorát Čechy a Morava. Slovensko obdrželo nominální autonomii, ale přesto bylo ovládáno Německem.[1]

Svaz sovětských socialistických republik (SSSR) neboli Sovětský svaz byl socialistickým státem, který existoval v Eurasii v rozmezí let 1917-1991, skládající se z 15 sovětských socialistických republik (SSR): Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Estonsko, Gruzie, Kazachstán, Kyrgyzstán, Lotyšsko, Litva, Moldavsko, Rusko, Tádžikistán, Turkmenistán, Ukrajina, Uzbekistán.

Politický systém byl přísně autoritativní a centralizovaný, a to také bylo aplikováno i na ekonomický systém. Hospodářství celé země bylo řízeno sérií pětiletých plánů, které stanovily cíle pro všechny formy výroby.[2]

2 Sociální proměny.

Nové režimy Československa, Ruska a osobnosti státních vůdců nových států definovaly charakter politiky a sociálních přeměn.

Československo se upevňovalo jako demokratický stát. Sociální politika T. G. Masaryka se zaměřila na uspořádání společenského řádu tak, aby *„zájmy jedinců v lidské společnosti byly uspokojovány způsobem trvale prospěšným celku.“*[3]

V Rusku téměř okamžitě po revoluci začali bolševici realizovat představu komunismu pomocí vojenské síly, politické diktatury a brutálních represí. Ruská socialistická vláda se zaměřila především na upevňování své moci prostřednictvím permanentního ideologického tlaku a „kultu osobnosti“, které pronikly do osobního života národa.

Ke vzdělání, byť ovlivněnému socialistickým diktátem, získali přístup všichni.[4] *„Tak například Dostojevský nenalézá takřka čtenářů, aniž lze přesně říci, zda se mládež od něho odvrací, či zda od něho byla odvrácena — tak jsou mozky zpracovávány.“*[5]

Bolševici dokázali zničit architekturu, rozbít řád a národní tradice minulých dob včetně náboženství. Pravoslaví bylo nahrazeno „kultem osobnosti“ spojeným se jmény vůdců Vladimira Lenina a Josifa Stalina. André Gide v knize „Návrat ze Sovětského svazu“ o tom píše: *„Obraz Stalinův najdete všude, jeho jméno je na všech ústech, jeho chvála zní neodbytně při všech řečech. Zvláště v Gruzii nebylo jedné jizby, do níž jsem vešel, třeba sebe chudší, sebe špinavější, abych tam nespátl portrét Stalinův, upevněný na zdi na místě, kde byly bez pochyby dříve ikony. Zbožňování, láska, strach — nevím; je tam vždy a všude.“*[6]

Nový režim byl radikální a nepřiznával jakýkoliv individualismus, který se stal zločinem. Chudoba, hladomor a tíživý bytový problém se prohlubovaly. Český architekt Bedřich Feuerstein po návratu ze SSSR kolem roku 1931 popisuje: *„První dojem sovětského města, pokud možno vidět z vlaku. Na peróně lidé nějak bezradně postávají. Všichni jsou špatně oblečení. Je málo světla. Poněkud jakoby smutno. Revoluce není žádné špás. Za nádražní budovou, která nebyla viditelně po léta opravována, je vidět sešlou katedrálu. Vedle katedrály rozestavěná nějaká velká tovární budova.“*[7]

Fakt, že nový socialistický způsob života byl cizí pro českého přistěhovalce, potvrzuje i Karel Velemínský v knize „Rusko včera a dnes“, který píše: *„Naši lidé, zvyklí životu vyšší úrovně, většímu pohodlí, lepším kulturním možnostem a hlavně nezávislosti v soukromém životě.[...] Českým ženám pak bývá prý prvním kamenem úrazu společná kuchyně, jejímuž umění nechtějí se pro svou rodinu podříditi.“*[8]

Bez ohledu na nízkou úroveň života v Rusku se společnost stále nacházela ve víře v utopistickou budoucnost. *„Dnešek jako by v zemi sovětu neexistoval. Oči a vůle všech jsou upřeny kamsi do budoucna. V Rusku je dnes válka práce a fronta je v pohybu kupředu. Budovy jsou jen zákopy narychlo vyhloubené. Nikdo dnes neví, kam až se frontu podaří posunout. Proto je dnešek v zemi sovětů neútěšný, jen nahrazen slibem zítřka, spočívajícím na realitách zbytků zastaralého včerejška.“*[...] *„V SSSR není dneška v našem příjemném a pohodlném slova smyslu. Vše se stále mění, dnešek je škrtnut na konto zítřka.“*[9]

3 Hospodářství

Rozvoj průmyslu v Československu vytvořil podmínky pro velký růst stavitelství v 20. letech. V Praze stavitelství nedosáhlo tak obrovského rozmachu jako v Brně, kde impulsy ke zmodernizování přicházely *„ze samotných projektových kanceláří městských, zemských nebo i z nové technické školy.“*[10] *„Od poloviny dvacátých let se opravdu zdálo, že Morava začíná předhánět Čechy v avantgardním elánu. Realizovalo se tu více a rychleji.“*[11]

Velký průmyslově-zemědělský rozvoj byl utlumen v roce 1929 kvůli světové hospodářské krizi. V době narůstajícího ekonomického zlomu (1929 až 1936) stavební ruch zpomaloval, „architekti neměli tak říkajíc „do čeho píchnout,[...] protože objednávky projektů byly stále vzácnější.[...] Podnikatelé staveb totiž na sebe postupně strhli většinu projektů. Na projektanty jich zbylo asi pět procent. A ty uchvátili ponejvíce podnikatelé projektů, kteří se sice uměli zavést u úřadů a mocných stavebníků, ale méně již uměli dělat architekturu.“[12]

Rusko bylo zničeno bolševiky v každém směru. „V zemědělském Rusku znamenal tento neutěšený stav nemožnost realizace komunistického programu. Komunistická vláda stála po svém neočekávaném vítězství před otázkou uskutečnění svých hesel, svého programu, ale základem jejích plánů byly trosky továren, dílen, obchodních podniků bez někdejších pánů; zkrátka, bořila-li komunistická revoluce skutečné hodnoty, sama se tím potrestala. Nyní musela s tímto neutěšeným stavem začínati svou vládu nad obrovskou ruskou říší.“[13]

Ekonomického vzestupu bylo dosaženo zavedením systému koncentračních a nápravně-pracovních táborů. Finanční zdroje byly získávány od samotných rolníků, jejichž majetek byl zabavován. Nejhorší éra však nastala počátkem roku 1930, kdy byla Stalinem nařízena násilná kolektivizace zemědělství. Většina internovaných byli zemědělci i lidé z měst. „Bolševici, kteří poukazovali na despotický carský režim, který posílal politické vězně na Sibiř, již dávno jej předstihli. Vězňů se používá ke zpracování dřeva a kácení lesů. To dřevo se potom vyváží [...] do Evropy, kde je prodáváno sověty hluboko pod cenou. Tím způsobem získává vláda SSSR drahocennou cizí valutu k nákupu strojů.“[14]

Bedřich Feuerstein popisuje zaostalost ruského stavitelství na konci 20. a začátku 30. let takto: „SSSR prochází obdobím kolonizačního stavitelství, pracuje se s prostředky a se silami, které jsou právě po ruce. Vše, co by šlo přes tyto prostředky, co by vyčerpávalo hospodářsky, co by zdržovalo tempo pětiletky, jest protiprogramové, sabotáží a trestné.“[15]

4 Sociopolitická role architektury.

Revoluční změny se primárně dotkly architektury a umění v obou zemích. Potvrzují to i slova architekta Karla Honzika: „A tato revoluce jako by pronikala všude, jako by stržasala ze stromu života mrtvé listí dosavadních forem. Všechno kolem se měnilo a my jsme byli zmateni prolínáním tolika novot politických, technických a kulturních.“[16]

Sociopolitická role architektury SSSR spočívala v masové propagandě komunismu. Interiéry a exteriéry budov byly vybaveny reklamními instalacemi s vychvalováním nové ideologie. Bedřich Feuerstein ve své přednášce „Cesta do SSSR“ o tom říká: *„V Něgoreloje celní dvorana jest opět ve slohu konstruktivistickém staršího data. U stropu viselo nějaké suché jehličí, zbytky nějaké slavnosti. Spousta plakátů pětiletky, osvobození Číny, spojením proletářů atd. Vlajky. Nápis na rudých pruzích látky. Dojem jakési konstantní slavnosti nebo manifestace.“*[17]

Avantgardní architektura obou zemí se stala odrazem politiky a ekonomiky obou států, kvůli tomu dostala svou osobitost a charakter. Doslovně o tom vypráví Bedřich Feuerstein: *„Ruské realizace, které jsme viděli, velmi silně kulhají za tím, jak bychom si asi my realizaci představovali.[...] Doma si neuvědomujeme, jaký je velký rozdíl mezi naším Západem a ruským Východem. U nás na Západě jsme tak vychováni, že architektura je architekta cílem. Jeho ideálem jest vytvoření technického rekordu. Jinak jest tam. Pro sovětského architekta jest architektura pouhým prostředkem, postaveným do služby politické ideje.“*[18]

5 Periodizace avantgardy ČSR a SSSR.

Celá avantgardní epocha se dá rozdělit podle událostí v politice, vědě, technice a s tím spojeným vznikem nových architektonických proudů do 4 následujících časových období:

1906-1917 česká architektura se charakterizuje výskytem moderních prvků a vytvořením kubismu. Zatímco v ruském umění se vytvořil suprematismus, jež byl východiskem pro budoucí sovětskou architekturu. Avšak v ruských realizacích této doby byly využívány klasicistní standardy, národní romantické hnutí a art nouveau.

1918-1923 je spojeno s vytvořením samostatných států ČSR a SSSR a hledání vlastních architektur, které odpovídají sociopolitickým a technickým proměnám. Český rondokubismus a purismus se uplatnily v reálných objektech. V sovětské avantgardě se doba charakterizovala zejména realistickým formalismem, návrhem futuristických projektů kinetické architektury a v umění se objevuje výtvarný racionalismus,[19] tzv. produktivismus.

1924-1930 se vyznačuje reálným výsledkem tohoto hledání a výskytem staveb nových typologií. Hlavními směry architektury se staly ruský konstruktivismus a český funkcionalismus. Na konci tohoto období čeští architekti projevují větší zájem o praktickou činnost v Rusku.

1931-1939 se označuje koncem architektonické utopie v Rusku, rozvojem vyspělého funkcionalismu v Československu a vzájemné spolupráce.

5.1 Východisko avantgardní architektury ČSR a SSSR v období 1906-1917.

V letech 1906 až 1917 rozkvétl v české architektuře kubismus a objevily se i prvky funkcionalismu v reálných objektech. Zatímco ruská architektura byla stylisticky různorodá mezi klasicistními standardy, národním romantickým hnutím a art nouveau.[20]

Předznamenání purismu a funkcionalismu se v české architektuře objevuje již v dílech Jana Kotěry, Otakara Novotného, Josefa Záscheho a ve studiích Josefa Chochola uveřejněných poprvé v článku: „Názory na moderní architekturu”.[21]

Kotěrova Vršovická vodárna na Zelené lišce v Praze z roku 1906 je docela odlišná od starších klasických věží na Letné nebo na Vinohradech. Objekt ukazuje přechod k nové architektuře svými jasnými proporcemi vycházejícími především s funkcí stavby.[22]

Dalšími významnými tvůrci nové architektury byli Josef Gočár, Pavel Janák, Josef Chochol, Vlastislav Hofman, jimž se podařilo vytvořit osobitý směr avantgardní architektury - český kubismus.

Příkladem kubismu je dům U černé matky boží v Celetné ulici v Praze z roku 1912 od architekta Josefa Gočára. Objekt představuje čtyřpodlažní dům se dvěma mansardovými ustupujícími patry. V prvním patře byla kavárna navštěvovaná umělci a výše byly kanceláře na volných, různě dělitelných plochách.[23] Budova je spojením technologií, pokrokových myšlenek a nesmírné úcty k tradicím a náboženství státu. Železobetonový nosný skelet, průčelí s velkými okny v celém rozsahu, prosklené přízemí, polyfunkčnost, použití volné dispozice prostoru a urbanistické řešení jsou několik základních prvků budoucí funkcionalistické architektury.

Bylo by chybou označit kubismus a následující obloučkový styl jako pouhý průčelní dekorativismus, protože právě v této architektuře se spojily národní svéráz, vliv nových proudů, praktická sociální účelnost s pokrokovými technologiemi. Český kubismus se stal důležitým krokem v rozchodu s akademismem minulého století. Avšak československá architektura nadále hledala svou budoucnost a našla jí ve svébytném českém rondokubismu, purismu a funkcionalismu.

Ruská revoluce existenčně ohrozila převážnou část výkonných architektů starého režimu. Větší část umělců a další vrstvy mladých a nejmladších, teprve začínajících výtvarníků bez dokončeného studia anebo zcela bez něho, „ujali se nových způsobů zachycení, zobrazení i podnícení nového života a jeho prostředí. Vedla je k tomu sice

revolučně manifestovaná, ale jen pouhá představa ještě neskutečné beztřídní společnosti.“ Revoluce rozbila nejen staré životní prostředí, ale i architekturu.[24]

Zásluhou sběratelů se do Ruska dostala tvorba Cezanna, Gauguina, kubistů a fauvistů, která také posloužila jako podnět pro ruské umělce. Kazimír Malěvič byl na počátku uchvácen Vuillardem, Bonnardem a Vallottonem, Vladimir Tatlin se zabýval dílem Picassa.[25]

Ruští umělci se zaměřili na abstraktní umění. V období 1917-1923 Kazimír Malěvič vytvořil „architektury“ - modely a prostorové nákresy základních geometrických hmot. El Lisickij, Vladimir Tatlin, Varvara Stěpanova, Ljubov Popova přišli k bezpředmětnému malířství, k naučným analytickým metodám umění.[24]

Bezpředmětné umění posloužilo jako inspirace pro ruskou avantgardní architekturu, která v budoucnu zdělila prvky umělecké tvorby: formalismus a emocionalitu.

5.2 Vývoj avantgardní architektury ČSR a SSSR v období 1918-1923.

Od roku 1918 byli architekti obou států inspirováni revolucí a hledaly nové ideje pro architekturu, jež měla za úkol reprezentovat kulturu, filosofii a posloužit potřebám moderního člověka v ČSR a SSSR.

Po zrodu samostatné Československé republiky začalo hledání národní identity v architektuře, jež vedlo ke vzniku rondokubismu. Banka československých legií (Legiobanka) z let 1921–1923 od architekta Josefa Gočára se stala symbolem nového obloučkového slohu, tzv. stylu Legiobanky.

Podle architekta Karla Honzíka „škola architektury při Vysokém učení technickém nebyla žádnou školou moderní architektury. Mezi projekty, jaké se tam zpracovávaly, byly třeba lázně soukromníkovy v toskánském slohu, nebo mauzoleum bankéřovy rodiny ve slohu korintském. Mnohdy bylo slyšet výklad toho druhu, že posluchači se stali moderními architekty právě z odporu proti škole.“[26]

Spolek posluchačů architektury SPA, jehož místem setkání byl Atelier Sedlerů, se stal místem setkání protichůdných názorů a debat o architektuře a společnosti. Spolek se pustil do boje za reformu studia a vypisoval studentské soutěže. *„Tak se výstava SPA v Jeruzalémské ulici (jaro 1921) stala významnou událostí, která nemohla zůstat bez povšimnutí v odborných kruzích. Nejpokročilejší byly práce Linhartovy a Obrtelovy. Jejich oproštění se přiblížilo purismu Le Corbusierovu a Saugnierovu, ačkoliv ještě neznali tyto francouzské umělce.“[26]*

Purismus se projevil v české architektuře na začátku 20. let a byl to čistý, prostý, bezozdobný architektonický styl. „Prvním raným dílem byl Hlavův anatomický ústav

od Aloise Špalka na Albertově v Praze (1920), krematorium v Nymburce od Bedřicha Feuersteina a Bohumila Slámy z roku 1922 a Zemědělské muzeum v Praze od Jana Viška.[21]

V roce 1921 ruský spisovatel a publicista Ilja Erenburg napsal knihu „A přece se točí“, která byla prvním manifestem ruského konstruktivismu. Autor definoval „umění jako vytváření předmětů“ a prohlásil, že „nové umění přestane být uměním“ v důsledku nových společenských, hospodářských, ekonomicko-výrobních a sociologických determinant.[27]

První porevoluční leta 1917-1923 byla v Rusku spojena s návrhem fantastických projektů. Architektura se stala emocionálním nástrojem propagandy nového života a myšlení. Využívala se futuristická působivá geometrie, kinetický pohyb celých objemů, pilířové, rámové, visuté, zavěšené nosné soustavy. Příkladem jsou dynamické křivky Tatlinovi věže III. Internacionály (1919), otáčející se sály projektu Konstantina Mělnikova, „Leningradská pravda“(1923), „Město ve vzduchu“ Lavinského (1921), mrakodrapy EL Lisického (1923) a fantazie komunálního domu od Nikolaje Ladovského (1920).[28, 29]

Architekti pracují nad teoretickým odhalením nových zákonitostí v návrhu kompozic architektonických forem, jako například „teorie návrhu architektonických organizmů“ a „teorie pohybu“ od architekta Ilji Golosova.[30]

Architektonické koncepce se zakládaly na symbolismu, odporu k starým konvencím a propagandě nového socialistického státu, *„Téměř jedinou zajímavou realizací z těchto let je Všeruská výstava zemědělství a domácího průmyslu, konaná v Moskvě roku 1923. Její dřevěné pavilóny byly opatřeny nápadnými nápisy a malbami v duchu tehdejší „monumentální propagandy“.*[31]

5.3 Vývoj avantgardní architektury ČSR a SSSR v období 1924-1930.

V letech 1924-1930 čeští architekti přišli na základě své praxe a kritického zhodnocení světového rozvoje architektury k rozkvětu vlastních proudů purismu a funkcionalismu. Naproti tomu se ruští architekti snažili v podmínkách zaostalé techniky a materiálů navrhovat objekty pro nový společenský řád, jenž se v budoucnu ukázal utopií.

Český funkcionalismus byl představen dalšími realizacemi jako Palác Olympic v Praze od Jaromíra Krejčara (1923), Veletržní palác v Praze Oldřicha Tyla a Josefa Fuchse (1928), Odborná škola Vesna a Domov Elišky Machové v Brně od Bohuslava Fuchse a Josefa Poláška (1929), Zemská průmyslová škola v Mladé Boleslavi (1926) od Jiřího Krohy, Hotel Avion od Bohuslava Fuchse v Brně (1927) a jiné.

Česká funkcionalistická architektura se stala modelem úspěšného řešení složitých architektonických úkolů. Dodnes je kvalitním zdrojem dispozičních koncepcí. Kromě toho budování jednoduchých a levných staveb, státní podpora suburbanizace Prahy (stavitelství rodinných domků) pomohla pozitivně nasměrovat společnost.

Již v roce 1924 Ilja Erenburg přiznal omyl svého manifestu konstruktivismu. V cyklu přednášek publicista oznámil, že člověk není jen důsledkem racionalistických předpokladů a nelze jeho nahradit mechanickou loutkou. „*I v prostoru vesmíru člověk nechce létat jen jako aviatik, ale i jako Ikaros.* [...] „Při ocenění techniky jest třeba i rehabilitace umění jako hodnot lidsky nejvyšších.“[27] „*Změnu svého názoru dokládal tím, že země se točí a že se již otočila dál od konstruktivismu. Poukazoval na omyly a výstřelky tohoto hnutí, zejména ovšem na výstřelky ruských romantiků.*“[...] Kritik architektury Karel Teige označil Erenburgův obrát za odpadlictví, za únik do novoromantismu a sentimentalismu.[32]

V Rusku došlo ke skutečné stavební činnosti a zároveň k rozkvětu formalismu v architektuře jen po skončení občanské války (1923). Hlavními tvůrci ruské avantgardy byli Konstantin Melnikov, bratři Golosovi, bratři Věsinové, Moisej Ginzburg, Ivan Nikolajev a další.

V období 1924-1930 se realizují objekty nových stavebních druhů, které byly zadány novým politickým řádem. Patří k nim dělnické kluby, mateřské školy, paláce práce, paláce sovětů a paláce kultury se stereotypními jmény vůdců bolševismu Lenina a Stalina.

Velká pozornost se věnovala realizaci projektů kolektivních obytných domů. Ideologie vyhlášovala zánik rodiny, a proto kolektivní domy byly řešeny tak, aby každý jednotlivec měl svůj malý pokoj. Pro děti existovaly ve stejné budově jesle, školky nebo internáty. Jídlo se podávalo ve společné jídelně, oddech byl ve společných čítárnách, klubovnách, dílnách kutilů apod. Tyto domy-komuny byly velké, zpravidla dimenzované pro několik set až čtyři tisíce osob.[33] Výstavba rodinných domů byla zastavena a nahrazena budováním kompaktních sídlišť vysokopodlažních domů.

Sovětská avantgarda měla v sobě mnoho rysů utopického hnutí, zatímco realita zaostávala za sny do budoucna vzhlížejících architektů. Rusko soustředilo veškeré naděje a úsilí generace na budování především nového sociálního řádu. Architektura byla pouze epizodou ve velkém sociálním díle a byla vytvořena narychlo a jakýmkoliv prostředky, které zbývaly po založení industrie. Vznikla řada „realizací na zkoušku“, jistě nedefinitivních. „*V zemi sovětů kypí var idejí, který pro detaily nemá ani čas, ani smysl. A architektura jest tam takový detail.*“[34]

V třicátých letech, v období světové hospodářské krize skutečně vzrostl zájem ze strany českých architektů o sovětskou avantgardní architekturu a rozvoj jejího socialistického prostředí.[35]

Bezvýchodnost situace v ČSR ostře kontrastovala s rozmachem výstavby v Sovětském svazu, kde ke konci první pětiletky v letech 1927-1932, se dokončovala výstavba celé řady mnoha desetitisícových měst, jako byl Dněpropetrovsk, Magnitogorsk, Kuzněck, Karaganda aj. Z celé Evropy odjížděli tehdy do země Sovětů význační architekti. Doma nenacházeli práci a za sovětskou hranicí jim kynula naděje vytvořit životní dílo. Z Německa to byl Ernst May a Hannes Meyer kromě desítek ostatních z Bauhausu a odjinud, z Francie Andrée Lucrat, z Československa Antonín Urban, J. Špalek, J. Hausenblas a další, později především Jaromír Krejcar.[36]

5.4 Vývoj avantgardní architektury ČSR a SSSR v období 1931-1939.

Období mezi lety 1931-1939 bylo spojeno s prohlubováním ekonomické krize, která zasáhla Evropu a Československo, nicméně se uskutečnily projekty, jenž patří k vyspělé funkcionalistické architektuře jako osada Baba v Praze, budova Elektrických podniků hl. města Prahy, Městská spořitelna v Tišnově a další.

Po roce 1931/32 nastal přelom v sovětské architektuře. Vládou byl prohlášen jednotný architektonický styl sovětského nebo tzv. stalinského realismu, založeného na principech klasické architektury.

Soutěž na „Palác sovětů“ v Moskvě v roce 1931-1932 byla počátečním datem zásadního obratu sovětské architektury od konstruktivisticko-funcionalistické koncepce sovětské architektonické avantgardy zpětně k tradicionalismu, historismu a akademismu.[37]

K této skutečnosti se Le Corbusier vyjádřil takto: *„Palác sovětů - koruna pětiletého plánu. Z důvodů, které jsem nucen uznat za rozumné, беру-li ohled na danou dobu, rozhodla porota, že palác, který má být korunou pětiletého plánu, bude postaven ve slohu italské renesance. Vskutku, žel, palác, který vyjadřuje svou formou i technikou moderní bytost, může být jen přesným a jasným plodem úplně zralé civilizace, a nikoliv civilizace, která je teprve v počátcích.“*[37]

6 Podobnosti.

Zájem o ruský konstruktivismus ze strany českých architektů se projevoval v době 1923 -1931. Dosvědčuje to množství kritických publikací v odborných časopisech Stavba, Stavitel, Styl apod.

František Smejkal ve svém článku „Český konstruktivismus“ a Rostislav Švácha v příspěvku „Sovětský konstruktivismus a Česká architektura“ zveřejněných v časopisu Umění se zabývali porovnáním projektů ruské a české avantgardy. Autoři upozorňují na použití podobných metod a prvků v dalších zmíněných projektech. Návrh Osvobozeného divadla z roku 1927 od Josefa Chochola s jeho pravděpodobným vzorem Barchinovým projektem Leninova kulturního domu v Ivanovo-Vozněsensku z roku 1925. V časopise Building Design (1987) Patrick Keiller uvažuje o shodách paláce Olympic v pražské Spálené ulici (1925) od Jaromíra Krejcaru se známým projektem věžovité budovy Leningradské Pravdy od bratří Věsniňů. Krejcarův návrh pavilónu ČSR na Mezinárodní výstavě umění a techniky v Paříži z roku 1937 napodobuje návrh věsnického klubu z Ateliéru El Lisického na Škole VCHUTEMAS kolem roku 1930. Návrh elektrotechnického pavilónu Vysoké školy technické v Brně od Jiřího Krohy roku 1932 připomíná budovu Elektrolinistitu Moskvy (1927-1929) od Vladimíra Movčana a dalších. Pavilon družstevních závodů v Dražicích na Výstavě severních Čech v Mladé Boleslavi od Jiřího Krohy (1927) a Krejcarova vstupní brána sovětského pavilónu na pražském vzorkovém veletrhu z roku 1928 částečně napodobují Pavilón SSSR na Mezinárodní výstavě dekorativních umění v Paříži, (1925) od Konstantina Mělnikova.[38,39] Rostislav Švácha upozorňuje na monumentální a někdy přímo gigantické měřítko sovětské avantgardní architektury, které české avantgardě ale nepatřilo.

V české architektuře byly projekty, které se zabývaly myšlenkou levného ubytování, ale na sovětské kolektivní domy se většina českých i levicově orientovaných architektů dívala skepticky. Cílem projektů kolektivních domů v Československu bylo řešení bytového problému a poskytnutí technické vybavenosti chudším sociálním vrstvám. Naproti tomu ruští kolegové považovali kolektivní způsob života za bezalternativní a konstruovali prostředí pro „člověka kolektivního tvora, pro nějž zájmy společnosti budou nad zájmy vlastními.“[40]

Uvedené stavby mají jen malé ohlasy či spíše použití shodných architektonických elementů. Vizuální podoba dvou architektur však neznamenal vzájemné ovlivňování. V této souvislosti je nutné se obrátit na poznámku Bedřicha Feuersteina, který říká, že architektura v českém pojetí v Rusku neexistuje nebo je pouze nedopatřením.“[15] *„Jít do Ruska měřit dnešní tamější architekturu zdejším měřítkem dokonalosti a technické vyspělosti jest omyl a pošetilost. Já jsem se dopustil tohoto omylu.“*[15]

7 Závěr.

Vznik dvou avantgardních architektur proběhl v odlišných sociopolitických podmínkách. Avantgardní architektura se v obou zemích stala odrazem filosofie dvou států.

Ruská architektonická avantgarda se inspirovala revolucí a byla spíše uměním, jež bralo za podnět krásu stroje. Nalezené inženýrské formy neměly za účel možnosti praktického využití. Po celý vývoj ruská avantgardní architektura byla „*prostředkem, postaveným do služby politické ideje*“^[18] a potlačovala pozici člověka vůči obrovskému státu. Bez ohledu na malé praktické výsledky měla ruská avantgarda vysokou výtvarnou hodnotu.

Důvodem k neuskutečnění množství objektů ruské architektonické avantgardy se stala extrémně tíživá hospodářská situace.

Dosvědčují to i slova Bertholda Lubetkina: „*Rozdíl mezi vidinou přetížené techniky a skutečností primitivního, zaostalého stavebního průmyslu, v němž musela idealizovaná technologie stále více ustupovat obyčejnému důmyslu uplatňovanému na nízké úrovni, vedla architekty k prázdnému a neupřímnému estetismu, nerozeznatelnému od estetismu formalistů, který chtěli nahradit, do té míry, jak byli nuceni reprodukovat falešné formy pokročilé techniky za nepřítomnosti skutečných prostředků.*“^[41]

Česká avantgardní architektura vycházela z národní architektury a hledala svou vlastní identitu na bázi technického pokroku. Zaměřila se na užitečnost a individuální psychiku člověka bez extrému a dogmat. Inspirativním impulsem bylo budování nového demokratického československého státu a rozvoj národní kultury, a proto je výsledkem velké množství stavebních realizací různých typologií.

V Československu došlo k jisté rovnováze mezi poetickými vizemi architektů a pragmatickou realitou. Vedle poetické nóty je pozoruhodné také humánní měřítko a vysoký standard technologického a řemeslného provedení. Díky vysokému industriálnímu potenciálu dostal nově založený stát příležitost stavby uskutečňovat ve vysoké kvalitě.

Otázka, jež byla populární na začátku 20. století, je-li architektura vědou nebo uměním, zůstává rétorickou i pro českou architekturu. Česká architektonická avantgarda byla více než harmonické spojení vědy a umění, byla architekturou, jejíž dokonalé realizace slouží lidem i bez mála 100 let.

8 Použité zdroje:

- [1] LOTH, Gloria. *Czechoslovakia*. In: Encyclopædia Britannica.[online][cit. 2014.01.20] Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/149153/Czechoslovakia>
- [2] JAIN, Parul. *Union of Soviet Socialist Republics*. In: Encyclopædia Britannica.[online][cit. 2014.01.20] Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/614785/Union-of-Soviet-Socialist-Republics>
- [3] KOTOUS, Jan. Munková, Gabriela. Štefko, Martin. *Obecné otázky sociální politiky*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2013. s. 37 ISBN 978-80-87439-08-1, [online] [cit. 2014.01.20] Dostupné z: <http://www.ilaw.cas.cz/get.php?file=data/files/epub/Obecne%20otazky%20socialni%20politiky.pdf>
- [4] BUROVSKIY, Andrey. Veller, Mikhail. Moskva: AST, 2007 ISBN: 978-5-17-067251-6 s. 640
- [5] GIDE, André. *Návrat ze Sovětského svazu*. 6. vyd. Praha: Družstevní práce, 1936, 73 s. s. 44
- [6] GIDE, André. *Návrat ze Sovětského svazu*. 6. vyd. Praha: Družstevní práce, 1936, 73 s. s. 37
- [7] FEUERSTEIN, Bedřich. *Mezi domovem a světem*. Vyd. 1. Praha: Arbor vitae, 2000, 113 s. ISBN 80-901964-4-6. s. 89
- [8] FEUERSTEIN, Bedřich. *Mezi domovem a světem*. Vyd. 1. Praha: Arbor vitae, 2000, 113 s. ISBN 80-901964-4-6. s. 91, 96
- [9] VELEMÍNSKÝ, Karel. *Rusko včera a dnes: dojmy a úvahy z cest*. Praha: Václav Petr, 1929, s. 197
- [10] HONZÍK, Karel. *Ze života avantgardy: zážitky architektovy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1963. s. 94, 95
- [11] HONZÍK, Karel. *Ze života avantgardy: zážitky architektovy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1963. s. 95
- [12] HONZÍK, Karel. *Ze života avantgardy: zážitky architektovy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1963. s. 138, 139
- [13] ZAPOTOCKIJ, Henryk. *Bolševický ráj*. Praha, 1933. s. 14
- [14] ZAPOTOCKIJ, Henryk. *Bolševický ráj*. Praha, 1933. s. 51
- [15] FEUERSTEIN, Bedřich. *Mezi domovem a světem*. Vyd. 1. Praha: Arbor vitae, 2000, 113 s. ISBN 80-901964-4-6. s. 92,93

- [16] HONZÍK, Karel. *Ze života avantgardy: zážitky architektovy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1963. s. 8
- [17] FEUERSTEIN, Bedřich. *Mezi domovem a světem*. Vyd. 1. Praha: Arbor vitae, 2000, 113 s. ISBN 80-901964-4-6. s. 88
- [18] FEUERSTEIN, Bedřich. *Mezi domovem a světem*. Vyd. 1. Praha: Arbor vitae, 2000, 113 s. ISBN 80-901964-4-6. s. 91
- [19] KROHA, Jiří. Hrůza, Jiří. *Sovětská architektonická avantgarda*. Praha: Odeon, 1973. 185 s. s. 36
- [20] FRAMPTON, Kenneth. *Moderní architektura: kritické dějiny*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004, 457 s. ISBN 80-200-1261-3. s. 197
- [21] STARÝ, Oldřich. *Padesát let československé architektury*. In: *Architektura ČSSR*, 1968, č 9-10. s. 551
- [22] SEDLÁKOVÁ, Radomíra. *20. století české architektury*. 1. vyd. Praha: Titanic, 2006, 235 s. ISBN 80-86652-24-6. s. 23
- [23] STAŇKOVÁ, Jaroslava. ŠTURSA, Jiří. *Pražská architektura: Významné stavby jedenácti století*. 1. vyd. Praha : [s.n.], 1991. 355 s. ISBN: 80-900-209-68
- [24] KROHA, Jiří. Hrůza, Jiří. *Sovětská architektonická avantgarda*. Praha: Odeon, 1973. 185 s. s. 17,18
- [25] SLAVICKÁ Milena. *Sovětský konstruktivismus*. Umění, 1976, roč. 24 č 3. s. 289 – 302
- [26] HONZÍK, Karel. *Ze života avantgardy: zážitky architektovy*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1963, s. 7 - 11
- [27] KROHA, Jiří. Hrůza, Jiří. *Sovětská architektonická avantgarda*. Praha: Odeon, 1973. 185 s. s. 37,38
- [28] KROHA, Jiří. Hrůza, Jiří. *Sovětská architektonická avantgarda*. Praha: Odeon, 1973. s. 19, s. 30
- [29] RUHRBERG, Karl. Walther, Ingo. *Umění 20. století*. Praha: Slovart 2004, 840 s. ISBN 80-7209-521-8
- [30] KHAN-MAGOMEDOV, Selim, *Arkhitektura sovetского avangarda. Problemy formoobrazovaniya. Mastera i techeniya. Glava 4. Ranniy etap poiskov novogo khudozhestvennogo obraza*. [online] [cit. 2014.01.20] Dostupné z: http://www.alyoshin.ru/Files/publika/khan_archi/khan_archi_1_049.html
- [31] HAAS, Felix. *Architektura 20. století: celostátní učebnice pro studující na vysokých školách univerzitního směru*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, 645 s. s. 212

- [32] HONZÍK, Karel. *Ze života avantgardy: zážitky architekty*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1963, s. 111,112
- [33] HAAS, Felix. *Architektura 20. století: celostátní učebnice pro studující na vysokých školách univerzitního směru*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, 645 s. s. 278
- [34] FEUERSTEIN, Bedřich. *Mezi domovem a světem*. Vyd. 1. Praha: Arbor vitae, 2000, 113 s. ISBN 80-901964-4-6. s. 93
- [35] KROHA, Jiří. Hrůza, Jiří. *Sovětská architektonická avantgarda*. Praha: Odeon, 1973. 185 s. s. 13
- [36] ŠTURSA, Jiří. *Architektura ČSSR*. 1968, č. 9-10 s. 648
- [37] KROHA, Jiří. Hrůza, Jiří. *Sovětská architektonická avantgarda*. Praha: Odeon, 1973. 185 s. s. 59
- [38] ŠMEJKAL, František. *Český konstruktivismus*. Umění, 1982, č. 3, s. 214-244.
- [39] ŠVÁCHA, Rostislav. *Sovětský konstruktivismus a česká architektura*. Umění, XXXVI, 1988, s. 54–70.
- [40] SEDLÁKOVÁ, Radomíra. *Kolektivní bydlení – experimenty nikoli zbytečné*. [online] [cit. 2014.01.20] Dostupné: <http://www.stavebni-forum.cz/cs/article/19109/kolektivni-bydleni-experimenty-nikoli-zbytecne/>
- [41] LUBETHKIN, Berthold. *Soviet Architecture: Notes on Development from 1917 to 1932*. AAJ, 1956. In FRAMPTON, Kenneth. *Moderní architektura: kritické dějiny*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004, 457 s. ISBN 80-200-1261-3. s. 196